

6. Речевые и психологические особенности тактики общения и использование их в деятельности сотрудников ОВД: методические рекомендации. Омск: Омский юридический институт МВД России, 1997. 127 с.

7. Станиславский К.С. Учебник актёрского мастерства: работа актёра над собой в творческом процессе воплощения. М., 1949. 738 с.

ТЕРЕЩУК С. С.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального
процесу та організації
досудового слідства факультету №1
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 477(1)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПЕРЕВІРКИ ТА ОЦІНКИ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглянуто кримінально-процесуальне законодавство України, що регулює процедури збирання, перевірки та оцінки доказів, отриманих за результатами негласних слідчих (розшукових) дій. Встановлено певні неузгодженості та прогалини з цих питань, наведено окремі пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства з розглянутих питань.

Ключові слова: кримінальне провадження, збирання, перевірка, оцінка доказів, результати, негласні слідчі (розшукові) дії, фіксація, суд, слідчий суддя, прокурор, процесуальний керівник, кримінальне правопорушення, доказування, оперативний співробітник, протокол, процесуальна дія, оскарження.

В статье рассмотрено уголовно-процессуальное законодательство Украины, которое регулирует процедуру сбора, проверки и оценки доказательств, фиксацию результатов негласных следственных (розыскных) действий. Установлены некоторые неопределенности относительно этих вопросов, приведены отдельные предложения и рекомендации относительно усовершенствования действующего законодательства по рассмотренным вопросам.

Ключевые слова: уголовное производство, негласные следственные (розыскные) действия, подозреваемый, суд, следственный судья, прокурор, процессуальный руководитель, уголовное правонарушение, доказывание, оперативный работник, протокол, фиксация, процессуальное действие.

The article deals with the criminal procedural legislation of Ukraine, which regulates the procedures for collecting, verifying and evaluating evidence obtained on the basis of the results of secret investigations (investigations). Certain inconsistencies and gaps in these issues are identified, some suggestions and recommendations for improving the current legislation on the issues under consideration are presented.

Key words: criminal proceedings, collection, verification, evaluation of evidence, results, secret investigative (search) actions, fixation, court, investigator judge, prosecutor, procedural director, criminal offense, proof, officer, protocol, procedural action, appeal.

Вступ. Діяльність органів досудового розслідування тісно пов'язана зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів у кримінальному провадженні щодо протиправної поведінки особи, оскільки досить багато тяжких та особливо тяжких злочинів мають латентний (прихований) характер. Законодавець у главі 21 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) передбачив можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (далі – НС(Р)Д), що є досить прогресивним кроком на шляху отримання доказів щодо планування і реалізації заходів відносно протидії злочинності. Варто зазначити, що не тільки якісне документування злочинної діяльності відіграє важливу роль у кримінально-процесуальному доказуванні, але й належно проведена процесуальна фіксація і оформлення результатів негласних слідчих (розшукових) дій має велике значення, оскільки саме за результатами фіксації суддя (протоколи НС(Р)Д) надалі буде приймати рішення про належність та допустимість отриманих доказів.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 9 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язаний усебічно, повно та неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті обставини, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, надати їм належну правову оцінку, забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [1].

Проведення НС(Р)Д передбачає наявність кінцевого результату. НС(Р)Д як різновид слідчих розшукових дій спрямовані на збирання (отримання) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Успішність досягнення зазначеної мети і проведення НС(Р)Д визначає їх результативність, адже не завжди вдається органам досудового розслідування зібрати докази злочинної діяльності осіб або їх груп, щоб перевірити такі, але зібрана інформація (відомості) також може бути корисна та використана у кримінальному провадженні [2, с. 77].

У ч. 1 ст. 94 КПК України зазначено, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з погляду достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Оцінка отриманих результатів полягає у з'ясуванні відомостей, що зафіксовані в протоколі НС(Р)Д та мають значення для кримінального провадження. Зазначене стосується фіксації причетності особи до вчиненого злочину, перебування речових доказів тощо. На підставі такої оцінки у прокурора та слідчого формується уявлення про доцільність використання отриманих результатів у кримінальному провадженні. Результати НС(Р)Д у кримінальному провадженні мають велике значення, оскільки, використовуючи отриману інформацію, ми можемо планувати подальші дії із документування злочинної діяльності.

Результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій також використовуються як доказ протиправної поведінки особи у кримінальному провадженні. Визначення шляхів (способів) використання результатів НС(Р)Д передбачає вирішення прокурором питання, як саме отримані відомості будуть застосовуватися під час досудового розслідування.

З огляду на визначені шляхи використання отриманих матеріалів така діяльність може бути пов'язана й зі зняттям грифу секретності з відповідних документів у порядку, визначеному Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, що затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки країни, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року [3] (далі – Інструкція) та чинним законодавством. Слід зазначити, що протоколи НС(Р)Д та додатки до них, що становлять державну таємницю, підлягають реєстрації в режимно-секретному підрозділі та зберігаються в окремих номенклатурних справах («Документи щодо організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій») [3, с. 221–222].

Ми підтримуємо наукову позицію С.Р. Тагієва, котрий зазначає, що негласне виявлення та фіксація слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину полягає у здійсненні працівником правоохоронного органу (слідчим, оперативним працівником) комплексу негласних слідчих (розшукових) дій для безпосереднього пізнання і сприйняття властивостей, стану, характерних ознак об'єктів матеріального світу з метою встановлення місця події, вивчення його стану, виявлення слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, предметів, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні, особи, яка вчинила злочин, а також інформації, котра вказувала б на злочин, його наслідки, причини та умови, що сприяли його вчиненню. Як і будь-яка кримінально-процесуальна діяльність, фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати критерію цілеспрямованості. На думку С.Р. Тагієва, слідчі здійснюють негласне виявлення та фіксацію слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів, предметів, документів, що можуть мати суттєве значення для розкриття та розслідування діяльності злочинних угруповань; встановлення невідомих осіб, які причетні до діяльності злочинних угруповань; встановлення обставин вчинення злочину, використаних знарядь, засобів злочину і предметів злочинного зазіхання; встановлення місця переховування предметів, речей, майна та інших цінностей, здобутих злочинним шляхом, та вжиття заходів щодо забезпечення відшкодування матеріальних і моральних збитків, заподіяних злочинцем, що ми підтримуємо, але не повністю, оскільки чинний КПК України не передбачає під час проведення негласних слідчих розшукових дій вивчення предметів, а лише виготовлення копій, оскільки, на нашу думку, всі об'єкти, які підлягають вилученню, повинні вивчатися відкрито шляхом проведення тимчасового доступу до речей та документів або проведення слідчих розшукових дій [4, с. 371–373].

О.І. Полухович у своїй статті «До питання використання як доказів матеріалів, отриманих за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій» зазначає, що до більшості НС(Р)Д закон вимагає судового контролю. Відповідно до положення пункту першого частини другої статті 87 КПК України необхідно визнавати істотним порушенням прав людини і основоположних свобод здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду. Інтерпретація цього положення Закону крізь призму частини першої статті 87 та частини другої статті 86 КПК України дає право констатувати, що результатом встановлення такого порушення має бути визнання доказів, отриманих у порядку НС(Р)Д, недопустимими [5, с. 98–99].

Заслуговує на увагу і наукова позиція Д.Б. Сергєєвої, котра зазначає, що у сучасній науково-навчальній літературі протоколи негласних слідчих (розшукових) дій визначаються як письмовий документ, що складається у встановленому КПК України порядку, в якому уповноважені особи (слідчий, оперативний співробітник) фіксують та засвідчують умови та порядок проведення НС(Р)Д, встановлюють фактичні дані про подію злочину, причетність до нього конкретних осіб та інші обставини, що мають значення для конкретного кримінального провадження. Автор звертає увагу на те, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає так звану альтернативну форму фіксування процесуальної дії на носіях інформації за допомогою технічних засобів (відповідно до пункту другої частини першої статті 103 КПК України). Такі носії інформації за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою статті 99 КПК України, належить до документів (пункт 2 частини 3 статті 99 КПК України). Водночас у кримінально-процесуальному законодавстві не зазначено, в яких саме випадках можливе використання такої форми фіксації. У частині другій статті 104 КПК України законодавчо закріплюється така можливість лише під час проведення допиту, якщо один із його учасників не наполягає на внесенні показань до протоколу. Науковець зробив висновок, що протокол проведення процесуальних дій, складений відповідно до вимог статей 104, 106 КПК України, є традиційною формою фіксації ходу і результатів цих дій. До них належать також негласні слідчі (розшукові) дії [6, с. 51].

Також важливим питанням залишається дотримання прав і свобод людини під час збирання інформації щодо злочинної діяльності, оскільки згідно з ч. 1 ст. 87 КПК України

у разі порушення самої процедури проведення процесуальної дії отримані докази можуть бути визнані недопустимими [1]. Натепер досить поширена практика оскарження результатів проведення НС(Р)Д у кримінальному провадженні та визнання отриманих доказів недопустимими. Так, Київський районний суд м. Одеси, розглядаючи справу у відкритому судовому засіданні за обвинуваченням ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 ч.4 КК України, де захисник обвинуваченого подав клопотання, в якому просив суд визнати недопустимими докази, отримані внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій відносно ОСОБА_2, оскільки він не був вчасно повідомлений про обмеження його конституційних прав, а також неповідомлення на клопотання захисника про підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій відносно ОСОБА_2. Київський суд м. Одеси прийняв рішення про визнання недопустимими докази, отримані внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій відносно ОСОБА_2, оскільки деякі докази було пошкоджено та була порушена процедура збирання доказів [7].

Згідно із вимогами ч. 3 ст. 62 Конституції України [8] та рішенням Конституційного суду від 20.10.2001 р. №12-рп/2011 обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконно, та на припущеннях. Визнаватися недопустимими і використовуватись як докази в кримінальному провадженні можуть тільки фактичні дані, отримані відповідно до вимог чинного законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина у кримінальному процесі та ухвалення законного та справедливого рішення у справі [9].

Висновок. Відповідно до положень ч. 3 ст. 252 КПК України протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через 24 години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору. А відповідно до пункту 4.3 розділу 4 Інструкції протокол про результати проведення негласних слідчих розшукових дій з додатками не пізніше 24 годин після його складання передається прокурору, який здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Ми погоджуємося із цим, але частково, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 40 КПК України відповідальність за законність та своєчасність проведення процесуальних дій покладено на слідчого. Тому вважаємо за необхідне змінити послідовність ознайомлення з матеріалами негласних слідчих розшукових дій, тобто спочатку проінформувати слідчого про хід та результати проведеної негласної слідчої розшукової дії, а протягом 24 годин після ознайомлення слідчого ознайомити з результатами прокурора (процесуального керівника). З огляду на вищевикладене пропонуємо внести такі корективи до положень ч. 3 ст. 252: «Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через 24 години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору» змінити на «Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через 24 години з моменту припинення негласних слідчих (розшукових) дій передаються слідчому для ознайомлення, а надалі протягом 24 годин – прокурору (процесуальному керівнику)», а також пропонуємо виключити пункт 4.4. з Інструкції, у якому зазначено, що прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, за необхідності дає вказівку щодо ознайомлення слідчого з протоколом та додатками про результати негласних слідчих розшукових дій, оскільки прокурор може суб'єктивно прийняти рішення щодо ознайомлення слідчого з результатами проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії, тому є підстави вважати, що положення п. 4.4. Інструкції суперечить положенням ч. 1 ст. 40 КПК України, де зазначено, що слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, оскільки подальша послідовність процесуальних дій безпосередньо залежить від отриманих результатів НС(Р)Д, однак підняті питання є не остаточними і потребують подальшого наукового осмислення.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (станом на 20 березня 2018 року). Х.: Право, 2016. 374 с.
2. Багрій М.В., Луцик В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 376 с.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 01.10.2017).
4. Тагієв С.В. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України: теорія практика: монографія. Чернігів: «Десна поліграф» 2015. 512 с.
5. Полюхович О.І. До питання використання матеріалів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (за матеріалами судової практики), Часопис цивільного та кримінального судочинства. 2016. № 3 (30) С. 97–106.
6. Сергєєва Д.Б. Використання результатів негласних слідчих розшукових дій для отримання окремих видів доказів у кримінальному провадженні: проблемні питання. Право України. 2017. № 12. С. 49–59.
7. База даних «Законодавство України»: головна сторінка. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114915-12> (дата звернення: 15.03.2018).
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України (станом на 22 січня 2018 року). Харків: Право, 2018. 76 с.
9. Рішення Конституційного суду від 20.10. 2001 №12-рп/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 01.04.2017).
10. Бараненко Б.І., Бочковий О.В., Гусєва К.А. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навчально-практичний посібник. МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014, 416 с.

